

PRVNÍ KOMNATY

K první kapitole: Teresa před čtenářem načrtává obraz vlastního vnitřního hradu, volá ho, aby se přiblížil k místu, kde začíná vnitřní svět člověka, pomáhá mu překročit bariéru mezi oblastí smyslu a ducha. Sděluje mu, že vstupní branou do hradu je modlitba. Že vstoupit dovnitř znamená navázat vztah k sobě a k Bohu: modlitbou. I kdyby šlo o velmi chudý začátek, je třeba neotáčet se zpět jako symbolická Lotova žena.¹

Ke kapitole druhé: pozornost je nyní zaměřena na hřích, který hrad proměňuje v ruinu, doporučuje prohloubit poznání sebe sama, aby se duše upevnila v pokoře a řádně se rozhlédnout po široké krajině vlastního nitra

Přízrak hříchu

Kapitola začíná takto: *„Než půjdu dál, prosím vás, abyste se zamyslely nad tím, jak se promění tento úchvatný a zářivý hrad, tato východní perla, tento strom života, zasazený do samých živých vod života, jímž je Bůh, když se zamaže těžkým hříchem: neexistují tak husté temnoty, ani tak chmurné a temné věci, jež by tím nebyly překonány, a o hodně.“*

Hned na počátku smíme vyslovit: mystik si je vědom tajemství zla. Přestože je Terezie velmi optimistická mystička, o hříchu má velmi ponuré představy. Sama se považuje za obrácenou hříšnici a říká to o sobě. Vyzdvihuje etický aspekt hříchu: nelad do kterého hřích člověka vrhá, chaos, který působí hřích ve vnitřní struktuře hradu. Ovšem ještě více než etický aspekt si přeje zdůraznit teologální rozměr hříchu: v hloubi hradu hřích prostě maří vztah člověka a Boha. Narušuje původní záměr Boha s každým člověkem, který spočívá v radikálním povolání člověka ke společenství s Ním.

Sugestivním symbolickým jazykem pak Terezie popisuje neblahé působení hříchu uvnitř hradu: jako kdyby se duše (člověk) vystěhovala ze sebe sama, jako by byla donucena opustit vlastní hrad, odcizit se mu a žila „vně“ či v jakémsi příkopě ohrožovaná jedovatými hady. Ovšem Boha hřích nemůže vystrnadit z duše. Bůh v onom hradu stále přebývá. Ale *„slunce, které mu dodávalo takovou krásu a jas, jako by v něm už nebylo, přestože ještě zůstává v jeho středu. Vždy si uchovává schopnost kochat se jím, jako krystal odrážet paprsky.“*(I 2,1)

Následuje dokreslování tohoto vstupního obrazu: *„černá smola“*, kterou je povrch krystalu-hradu pokryt (2,4), *„špinavá a smrdutá voda, vše co z ní vyvěrá je táž odporná nečistota“* (2,2) *„protože duše se stává toutéž temnotou“* (2,1)

„Znám jednu osobu“

Poprvé se tu zmiňuje o přítomnosti tajemné anonymní „osoby“, která bude čtenáře provázet až po poslední komnaty. Onou postavou se zahalenou tváří je Terezie sama. Skrývá tvář vždy, když musí uvést jisté pasáže ze své autobiografie, když musí promluvit o své mystické zkušenosti Boha, milosti, tajemství zla.

Nyní tedy nabízí *„něco z toho, co Bůh chtěl dát k pochopení jisté osobě“* - zkušenost, která se jí hluboce dotkla: vidění duše ve stavu smrtelného hříchu (2,2). Připomíná, že se jí zdá, *„že by bylo nemožné ještě hřešit, pro toho kdo to dobře pochopil, i kdyby měl vytrpět nepředstavitelně větší trýzně, jen aby se vyhnul příležitostí.“* (2,2). O této zkušenosti psala už v kratičké *Relación* (čes. „Duchovní relace“ in Terezie od Ježíše, *Nad Velepísni a jiné spisy*, Kost. Vydří 1991) o šest let dříve, kolem r. 1571. Ony dva extrémní stavy - milost a hřích se jí „vyjevily“ takto: *„duše v milosti je obývána Trojicí, z jejíhož společenství duši přichází moc, která panuje celé zemi“*. V hříchu naopak duše zůstává *„úplně bez moci... jako osoba, která by byla celá spoutaná a uvázaná... a ve velké temnotě* (Rel 24). A dodává: *„Působí mi*

¹ Připomínáme, že náš komentář se (s laskavým svolením jejího autora) opírá především o knihu T. ÁLVAREZE *Comentarios a Vida, Camino de perfección y Moradas de Santa Teresa*, Burgos 2005 a o knihu A. MASE *Acercar el cielo*, Sal Terrae 2004.

takovou bolest duše, které jsou v onom stavu, že jakákoliv námaha pro to, aby byla jediná osvobozena se mi zdá lehká. Zdá se mi, /.../ že není možné, aby někdo ztrácel tolik dobra a přebýval v takovém zlu“.

Znovu se rozpomene a ještě jednou prožije tuto palčivou zkušenost zla, když dospěje k poslední komnatě hradu. Bude se odvolávat na myšlenku z prvních komnat: „zdá se mi, že jsem o tom mluvila v první komnatě, s poukazem na to, jak to pochopila jistá osoba. Tyto nešťastné duše jako by byly v jakémisi temném žaláři... Právem je můžeme litovat a připomínat si, že i my jsme žily právě tak, a že také jim Pán může prokázat milosrdenství“ (7H 1,3).

Opakováním a naléháním chce Terezie sdělit, že se pro ni nejedná o téma okrajové. Že je to něco, čeho by si měl čtenář povšimnout, zvláště je-li v modlitbě začátečník.

Když se Terezie dotýká tématu „zla, které působí hřích v člověku“, je znát, že se jedná o téma, které pro ni nese silný citový náboj. V Cestě k dokonalosti se při komentáři prosby „ale zbav nás od zlého“ nezdrží pohnutého výkřiku, tak patetického, že jeden z cenzorů onu stránku zabavil. Podobně v *Exclamaciones* (čes. „Duše volá po Bohu“ in *Nad Velepísni*) když medituje o verši žalmu „obklopují mne provazy smrti“, vybuchuje ve zvolání „ach, ach, ach, jak těžká věc je hřích...“ (Excl. 10). Nejpatrnější je to však v Životě, když referuje o vidění svrchovaného zla, jímž je peklo: „zůstala jsem tak vyděšená a ještě nyní jsem, zatímco to píšu, a to už je téměř šest let, bylo to takové, že se mi zdá, že ještě teď a tady cítím mrazení v zádech z hrůzy. (Ž 32,4).

Jde o přežití? Jde o antikvární a pesimistické představy o hříchu? Je snad Terezie posledním svědkem středověkého křesťanství a dantovské představivosti Božské komedie?

U dnešního čtenáře, i u věřících současné generace musíme počítat se sníženou vnímavostí vůči „hříchu“ a jeho významu, Terezin koncept se může jevit jako neudržitelný: Terezie vidí hřích šířeji, v tradičně křesťanském pojetí, s jeho teologálními důsledky, trinitárními a christologickými, nejen etický dopad hříchu.

Aby tedy uvedla začátečníka do první etapy duchovního života, konfrontuje ho s dvěma limitními situacemi: na jedné straně tu je svrchovaná důstojnost člověka, „nádhra hradu“, zaplaveného milostí; na druhé straně největší nečistota, špína, kterou hřích zanášá onen hrad: „neexistují temnější temnoty“.

V celé knize se setkáváme s určitou pedagogikou svaté Terezie, kterou chce dovádět až do důsledků: je tu stále přítomný smysl pro vnímání ohrožující, nebezpečné situace, který u Terezie souvisí s evangelními parabolami o bdělosti. Kdo ztrácí cit pro hřích, ztrácí také schopnost rozpoznat nebezpečí. A bez toho ztratí smysl pro realitu a ztratí cestu, nedospěje k nejvnitřnějším komnatám.

Nejde tu o šíření strachu, ale o „převelikou bázeň“, aby neurazila „Pána hradu“. „Ta osoba říkala, že dvě vědci získala z oné milosti, kterou jí Bůh prokázal, prvně převelikou bázeň, aby ho neurazila, a proto ho nepřestávala prosit, aby ji nenechal padnout.“ (2,5). Přála by si tedy předat začátečníkovi něco z onoho smyslu pro bázeň Boží, který pro sebe sama odhalila jako podstatný.

Poznej sám sebe: „tereziánský sokratismus“

S tímto tématem se střetáváme ve druhé části kapitoly. „Poznej sám sebe“, tak by se dal pojmenovat specifický úkol této první komnaty. Neměl by se omezit jen na první komnaty, poznávání sebe nás má provázet až do poslední fáze sedmých komnat: „Ostatně nemohly by je zanedbávat, i kdyby chtěly, neboť je třeba, jako včely v úlu, právě z pokory vyrábět onen med, bez něhož je všechno ztraceno.“ Přirozeně se nabízí otázka, v čem spočívá toto sebepoznání, které Terezie navrhuje začátečníkovi. Jak se liší od oné staré sokratovské poučky „poznej sám sebe“?

Také v Sokratově chápání rady delfské věštírny je skryta určitá hloubka. Jak sděluje jednomu ze svých oblíbených žáků, Alkibiadovi, pro poznání sebe sama nestačí poznat své tělo. Musí poznat vlastní duši. A k poznání vlastní duše nedospějeme, jestliže nepoznáme onu malou jiskřičku božství, která v ní přebývá.

Terezie není Sokratova žačka, ale navazuje na sokratovskou myšlenku a vychází přitom ze své specificky křesťanské zkušenosti. Její myšlenky k tématu můžeme shrnout do několika málo výpovědí:

1. To první, co Terezie nabízí začátečníkovi je symbol „vnitřního hradu“, aby si uvědomil důstojnost a krásu své duše. Duše je nejen učiněna jako Boží obraz, ale je schopna Boha nějak v sobě pojmut. Začátečník nepozná sám sebe, jestliže o sobě neví, že je Jím obýván.

2. ovšem člověk je občas schopen popřít vlastní identitu, je schopen uvést do hradu zlo, pokryt hrad smolou, nečistotou a temnotou. Nepoznává sám sebe, jestliže ignoruje tuto druhou dimenzi svého bytí: protiklad velikosti a bídy.

3. osudné nebezpečí hrozí, když vidí pouze svoji temnou stránku. Bude jím ohrožen pokaždé, když se jeho sebepoznání uzavře do horizontu vlastního životního příběhu, když se odpojí od Boha. Zjistím-li o sobě, že jsem „bídny tvor“, že sebepoznání je vlastně ponižující, mohu dospět k frustraci a strachu.

4. je třeba mířit o něco výš: „*zaměřit svůj pohled do středu /hradu/, kde je příbytek, v němž přebývá Král*“ (2,8). /.../ Poznání sebe sama, které Terezie nabízí, se odehrává v rámci modlitby, náboženského gesta, schopného pojmut v jediném pohledu vlastní hrad i Boha, který ho obývá a dává mu důstojnost. A to proto, že „*se nikdy nebudeme dobře znát, jestliže se zároveň nebudeme starat o to, abychom poznaly Boha. Zahledíme-li se na jeho velikost, objevíme vlastní ubohost; uvažující o jeho čistotě, uznáme, kolik je v nás špíny; a před jeho pokorou nahlédneme, jak jsme jí vzdáleny.*“ (2,9)

5. velká výhoda tohoto způsobu sebepoznávání v Božím světle je, že „*náš rozum a vůle zaměřované hned na Boha, hned na nás se zušlechťují a jsou více disponovány pro dobro. Kdybychom se nikdy nepozvedly z bahna vlastní ubohosti, přineslo by nám to mnoho nepříjemností.*“ (2,10)

To je malý souhrn toho, co je nazýváno „tereziánským sokratismem“. Tereza sama ho syntetizuje ve své básni zvané „*hledej se ve mně*“, kde píše

*alma buscarte has en mí
y a mí buscar me has en ti
(duše hledej se ve mně a mne hledej v sobě).*

Ve Vnitřním hradu se toto téma znova vrátí, když bude řeč o Bohu a pravdě a jak „*před Ním kráčet v pravdě*“.

Začátečník je tedy připraven, aby mu mohl být obraz duše-hradu nyní představen důkladněji: lze sledovat bohatství v jeho popisu, jeho členitost: „*Nesmíte si představovat tyto komnaty jednu za druhou, jako řetěz pokojů.*“ ... „*Nesmíme si myslet, že těch příbytků je málo: je jich na miliony.*“ (2,8.12)

A poslední tah štětce v tomto Tereziině obrazu plném světla: „*Velmi na tom záleží, aby modlící se duši, ať dosáhla jakéhokoliv stupně, byl ponechán volný pohyb, jak se jí zlíbí.*“ (2,8).

Rady obyvateli prvních komnat

- vztahuje se k posledním odstavcům druhé kapitoly prvních komnat
- na prožitcích vlastní důstojnosti, Boha i vlastní hříšnosti lze začít utvářet nový život těch, kteří branou modlitby vstupují do hradu
- následují praktické pokyny svěťice, především „*poner los ojos en Cristo, nuestro bien - upřít oči na Krista, naše dobro*“ (2,11), to je základem duchovní pedagogiky Terezie, formulovaným už na počátku Cesty dokonalosti a znovu připomínaným ve výšinách sedmých komnat „*Upřete svůj pohled na*

Ukřižovaného a všechno vám bude snadné“ (7H 4,8). Této christologické zkušenosti zasvětila knihu *Života*. Pán jí řekl, „že když upřu svůj zrak na to, co trpěl On, všechno se mi stane snadným“ (Ž 26,3).

- mariánský prvek: „vzít si jeho požehnanou Matku za přímělkyni“ (2,12), neboť v těchto prvních hradbách rozhodně nejde o idylický život, nýbrž o boj, v němž je zapotřebí obracet se o pomoc k *Jeho Veličenstvu... k Panně... ke všem svatým*“.

- být si dobře vědom, že jsem na počátku, vstupují sem mnozí, kteří jsou ještě opilí světem a zapleteni do jeho nabídek a marností, jeho cti a požadavků a nemají sílu čelit oněm „vazalům“, kterými jsou jejich smysly a mohutnosti - viz 1H 2,12.

Další doporučená literatura

v angličtině:

E.Allison Peers, *Handbook to the life and time of St. Teresa*. London - Burhs Oates (už starší kniha, ovšem nenahraditelná)

E.Allison Peers, *Studies of the Spanish Mystics*. London, Sheldon Press

E.W. Trueman Dicken, *The crucible of love*. London, Longman and Todd

AA.VV. *St. Teresa of Avila, studies in her life, doctrine and times*. Dublin, Clonmore and Reynolds

v němčině:

Ernst Schering, *Mystik und Tat. Therese von Jesu, Johannes von Kreuz und die selbstbehauptung der Mystik* (z r. 1959, ovšem důležité pro svůj ne katolický pohled)

U. Dobhan, *Gott. Mensch-Welt*

Camillus Lapauw, *Wege nach innen. Erfahrung und Führung: Kommentar zur „Inneren Burg“*.

Wien, Tirolia Verlag, 1981.

ve španělštině:

„*Introducción a la lectura de Santa Teresa*“. Madrid, EDE. (základní studie)

Víctor García de la Concha: *El arte literario de Santa Teresa*, Barcelona, Ariel – čtená vydání, důl. pro studium literárního aspektu Tereziny tvorby

Montserrat Izquierdo: *Teresa de Jesús, una aventura interior. Estudio de un símbolo*. Avila 1993. – vyčerpávající výklad základního symbolu

T.Alvarez, *Estudios Teresianos*. Burgos 1996. – množství kratších studií k jednotlivým tématům

v češtině

ze starších prací viz též **Ovečka**, jeho monografie o Janovi a Terezii, k různým aspektům viz (pro dobový kontext či literární hledisko):

Z.Kalista: *Ctihodná Marie Elekta Ježíšova* - stručný T. životopis a o díle rámcově, dějiny tereziánského Karmelu v Čechách

J.Vašica: *České literární baroko* - není samozřejmě konkrétně o Terezii, ale pro dob. kontext nepostradatelné

- z novější literatury viz výbornou studii V.Černého *Michna z Otradovic a Václav Jan Rosa v evropských souvislostech* v knize *Až do předsíně nebes* (MF 1996) - studie upozorňuje na prolínání „jezuitského“ a „františkánského“ v T. spiritualitě, konflikty které s sebou nesla její originalita a návrat k „svatební mystice“ (na rozdíl od jezuitské spirituality jak ji vidí Černý)

ad.